

Eli, elikkä*

Olin äskettäin etelänmatkalla. Järjesteyllä bussirekillä oppaat joutuvat olemaan paljon äänessä, kertoilemaan kulloisestakin aiheesta. Eräällä oppaalla oli tapana aloittaa melkein joka virke sanalla *elikkä*, jolla toisinaan oli merkitys 'toisin sanoen', toisinaan ei juuri mitään merkitystä. Toinen taas viljeli ylen määrin sanaa *hyvinkin*: matka voi olla »hyvinkin rasittava», ilta saattaa olla »hyvinkin hauska», jokin tavara voi maksaa »hyvinkin paljon», aina vain »hyvinkin».

Vuosi pari sitten kuultiin television urheiluruudussa usein pesäpalloselostajaa, jonka kielenkäytössä lyöjä oli aina *mailan varressa*. Sinänsä tämä sanonta on aivan hyväksyttävä, mutta se on kuitenkin sen verran erikoinen, ettei sitä pitäisi tuhkatiheään käyttää. Asiatyylisiä, värittömiä ilmauksia ovat *lyöntivuorossa*, *lyömässä* ja *lyöjänä*, mutta ne eivät tuntuneet ollenkaan kuuluvan tuon selostajan sanavarastoon.

Lukuun ottamatta sanaa *elikkä* näitä ilmauksia ei voi sanoa muotisanoiksi. Ne olivat vain satunnaisia esimerkkejä yksilöllisestä kielellisestä maneerista, siitä että sama ilmaus toistuu tympäännyttävän usein. Kaikessa kielellisessä viestinnässä, niin suullisessa kuin kirjallisesakin, tulisi pyrkiä jonkinlaiseen vaihteluun. Maneerimainen saman ilmauksen

toistelu alkaa helposti ärsyttää kuulijaa tai lukijaa, mikä vaikeuttaa sanoman perillemenoä. Eikä kielellisessä viestinnässä yleensä mikään ole sen tärkeämpää kuin sanoman perillemeno.

Sana *elikkä*, josta aloitin, kuuluu nykyään lähinnä puhuttuun kieleen. Sen synonyymi on *eli*, jota käytetään yhtä hyvin kirja- kuin puhekielessäkin. Näitä sanoja on vanhastaan käytetty kahden samaa merkitsevän sanan tai ilmauksen välillä, esimerkiksi: »Väkipyörä eli talja.» »Arpomalla määrätään, mitkä obligaatiot maksetaan eli lunastetaan.» Harvemmin näitä konjunktioita *eli* sidesanoja on käytetty kahden ilmauksen välissä sillä tavoin, että jälkimmäinen sanoo asian toisin sanoin tai täsmentää tai selittää edellistä. Nykysuomen sanakirja mainitsee tällaisesta käytöstä mm. seuraavat esimerkit: »Eniten eli 450 kappaletta myytiin Yhdyspankin osakkeita.» »On tarkastettava, onko mäystinreikä oikealla kohdalla eli onko suksi tasapainossa.»

Viime aikoina, luullakseni erityisesti kahdeksankymmenluvulla, ovat sanat *eli* ja *elikkä* tavattomasti yleistyneet, ja samalla niiden käyttöala on laajentunut. Nykyään niitä käytetään aika yleisesti yhdistämään päälauseita, jopa virkkeitäkin. Merkitys on silloin 'toisin sanoen', ehkä myös 'siis' tai 'joten'. Tyypillinen nykyaikainen käyttötapa esiintyy usein haastatteluissa. Kun haastateltava esimerkiksi on sanonut, että tehtaan säästö on hyvin merkittävä, jos se saa lisätä tyyppipäästöjään, niin haastattelija voi jatkaa näin: »Eli taloudellinen hyöty on merkittävämpi kuin ympäristölle aiheutuva tuho?!» Seuraava esimerkki ei ole haastattelusta: (Polar Princessin) »Risteilyt on pakko keskeyttää, koska ratkaisua ei saatu siinä muodossa kuin olimme toivoneet. Eli emme tule pääsemään satamaan, — —.»

Nämä esimerkit on poimittu lehdistä. Puhutun kielen esimerkkejä on hankalampi saada talteen, mutta seuraavaan tapaan kuulee sanoja *eli* ja *elikkä* usein käytettävän: »Asia on käsiteltävä perus-

tuslain säätämisyjärjestyksessä, elikkä se tulee uudelleen esille vaalien jälkeen.»

Kielenkäyttö on tässä kohden selvästi muuttunut. Voimme sanoa, että *eli* ja *elikkä* ovat nykyään jonkinlaisia muotisanoja. Miten niihin sitten olisi suhtauduttava? Minusta riittää, kun asia vain todetaan. Tämä muoti on kielen normaalia kehitystä, eikä siinä ole mitään moitittavaa, kunhan näiden sanojen käyttö pysyy kohtuuden rajoissa. Näiden niin kuin muidenkin ilmausten maneerimaista toistamista on varottava. Sinänsä puheena olevien sanojen laajentunut

käyttöala ei millään tavoin sekoita eikä hämmennä kielen ilmaisujärjestelmää.

Kahdesta seikasta on aihetta vielä lopuksi muistuttaa. Ensiksikin *eli*-sanan käyttö kahden vaihtoehdon välillä merkityksissä 'tai', 'vai' (esim. »Lähteneekö eli ei?») on murteellista. Toiseksi: »Elikkä» ei ole mikään oikea sana. Kirjalliseen asiatyyliin sopii parhaiten *eli*, mutta puhutussa kielessä on myös *elikkä* aivan käypä vaihtoehto.

OSMO IKOLA